

CAMİLER

CAMİLERİN YAIPSAI BİLEŞENLERİ

MİMAR MEHMET OSMANLIOĞLU
MİLA MİMARLIK

CAMİLERİN YAPISAL BİLEŞENLERİ

1. ANA BİLEŞENLER:

- **Harim:** Osmanlı camilerini en dıştan ihata ederek çevredeki evlerden ve sokaktan ayıran duvarlarla çevrili olan ve “*dış avlu*” veya “*muhavvata*” da denilen bahçe duvarı içindeki alana “harim” denilmektedir. Bu avluya girişi sağlamak için çeşitli yerlerine kapılar açılmıştır.
- **Harem :** kısımdır. Osmanlı camilerinde cami binasına bitişik ve giriş istikametinde, iç tarafında sütunlar üzerine oturan revaklar yer alan, yerden yüksek seki şeklinde tabanı mermer döşeli ve etrafı pencerele yüksek duvarlarla çevrili ortasında genellikle bir şadırvan bulunan revaklarla çevrili iç avluya “*harem*” denilmektedir.
- **Sahn:** Üstü büyük kubbe ile örtülü olan ve ibadet için ayrılmış olan mekâna "kubbe altı" veya "merkez sahn" denir.Camilerde ibadet için ayrılmış merkezi bölümdür. Bir sahnında, ortadaki büyük kısma “*ana sahn*” ya da “*kubbealtı sahnı*”; yan kısımlara “*sağ ve sol sahnlar*”, arka kısma da “*arka sahn*” ismi verilir.
- **Son Cemaat Mahalli:** Namaza sonradan gelenlerin cemaate katılmalarını sağlamak veya namaz vaktinden sonra gelenlerin saflar teşkil ederek namaz kılabilmeleri amacıyla yapılan, giriş kapısı önündeki avludan zemince daha yüksek, revaklı, üstü kubbe ile örtülü bölümlere “*son cemaat mahalli*” denir.
- **Hanımlar Mahfili:** Kadınların namaz kılmaları için ayrılmış, genellikle caminin üst katında bulunan, kubbe eteği izdüşümünü aşmayan, galeri niteliğindeki bölüme “*hanımlar mahfili*” denir.

2. TALİ BİLEŞENLER

- **Mihrap:** Camilerin kible yönündeki duvarında yarım daire şeklinde niş oluşturan ve öne doğru eğik olan ve cemaatle kılınan namazlarda imamın en önde durduğu bölüme “*mihrap*” denir. İlk dönemlerde kible yönünde yere saplanan bir mızrakla belirtilen Mihrap, kible duvarında niş olarak camilerde ilk kez 8. yüzyılda uygulanmaya başlamıştır. Mihrap kelimesinin içerdiği anlamlardan biri de “her türlü kötülükle savaşılan yer”dir. Bu sebeple mihrap hep birlikte kibleye dönüşü sağladığı gibi, kişiye ve topluma zarar veren her türlü kötülükle mücadeleyi de sembolize eder. Namazgâhlarda mihrap yeri dikili bir taşla gösterilir. Genellikle mermerden yapılan mihrapların bazen ahşap veya çini karolarla kaplanmış olanlarına da rastlanmaktadır.
- **Minber :** Camilerde cuma ve bayram namazlarında hatiplerin yarısına kadar çıkıp hutbe okudukları, merdiveni ve üstü külahlı bir sahanlığı olan kible duvarında genellikle mihrabın sağında yer alan, basamaklı yere “*minber*” denir. Minberler beş, yedi, dokuz veya daha fazla basamaklı yapılabilir. İmam, genellikle yedinci basamakta durmakla birlikte, cami ve minberin büyüklüğüne göre farklı basamaklarda da hitabedeabilmektedir.

Minberler eski camilerde ahşap veya taştan yapırlar ve korkulukları bir dantel gibi işlenirdi. Minberler,

cuma ve bayram namazı kılınmayan mescitlerde bulunmazlar. Peygamberimiz (sav) önceleri cemaatin kendisini rahatça görüp işitmesi için bir hurma kütüğü üzerine çıkararak hutbe okumuş, daha sonra kendisine birkaç basamaktan oluşan ahşap bir minber yapılmıştır. Minber kelimesi aynı zamanda “bilginin ışığa dönüştüğü yer” anlamına gelir. Zira hatip tarafından minberden cemaate aktarılan bilgiler, müminlerin zihinlerine işlenir ve gönüllerinde bir hidayet nuruna dönüşür.

- **Vaaz Kürsüsü:** Camilerde genelde kible duvarında, mihrabın sol kısmında yer alan vaizlerin cemaate vaaz vermek için üzerine oturdukları yüksekçe yere “*vaaz kürsüsü*” adı verilmektedir. Mermer ya da sedef kakmalı, oymalı ahşaptan taht gibi yapılmış olan kürsülerin oturma yerlerinde minder ve önlerinde kitap koymaya mahsus rahleler vardır. Kürsünün yüksekte olması, vaiz ve cemaatin birbirlerini daha rahat görmelerini sağladığı gibi, oradan sunulan bilginin yüceliğini de ifade eder. Kürsü, Kur’an ve sünnetin inananlara anlatıldığı, İslâm inancının, güzel ahlâkın ve doğru davranışın öğretildiği, cehaletin ortadan kaldırıldığı yerdir.
- **Müezzin Mahfili:** Namaz esnasında, müezzinlerin imamın tekbirlerini, ezan, kamet ve tesbihatı arka saflara işittirmek için yüksek sesle tekrarladıkları özel bölüme “*müezzin mahfili*” denir. Müezzinlerin cemaate duyurmaları için yapılmış Müezzin mahfili küçük camilerde yerden bir-iki basamak yüksekliğinde bir sofa gibi yer alırken, büyük camilerde yerden 3 metreye kadar çıkabilirler. Kagir olanları mermer ayaklar üzerine, ahşap olanlar da ahşap direkler üzerine oturtulmuşlardır. Bazıları basamaklı, bazıları ise dayama merdivenli olan müezzin mahfillerinin tavanlarında kalemişi süslemeler yer alır.
- **Hünkâr Mahfili :** Osmanlıda camilerinde padişahların namaz kılmaları için ayrılmış özel kapısı ve merdiveni olan parmaklıklı, yerden yüksekte özel bölüme “*hünkâr mahfili*” denir. Bu bölüm padişahın can güvenliğini sağlamak, kalabalığa karışmadan ibadetini yerine getirmesini ve istirahat etmesini temin etmek için yapılmış, özel olarak döşenmiş ve süslenmiştir. Hünkâr Mahfilleri tüm camilerde bulunmayıp, genelde padişahın namaz kıldığı camilerde yapılmışlardır. Günümüzdeki bazı camilerde de üst düzey yöneticilerin ibadet edebileceği yüksek güvenli mahfiller ayrılmaktadır.
- **Maksûre(kusare) :** Câmilerde genel kullanım alanından parmaklık ya da kafesle ayrılmış, zeminden hafifçe yüksek kesime verilen ad. Biraz daha yüksekine mahfil denir. Camilerinde hükümdarlara ayrılmış, onları suikastlardan korumak için yapılmış ayaklar üzerinde yükselen süslü mekâna hünkâr mahfili denir. Osmanlı Selatin camilerinde bu işlevi gören ve “hünkâr-sultan mahfili” olarak adlandırılan mekânlar, ilk olarak görüldükleri Müslüman Arap toplumunda “maksura, beyt’ül maksure”adı ile anılmaktaydılar (İbn-i Haldun, 1982: 678–682). Burası mihrabın önünde yer alabilir; üst örtüsü bir mihrap önü kubbesiyle belirginleştirilerek caminin ana taşıyıcı sisteminde farklı biçimde ele alınabilirdi. Anadolu - Türk mimarisinde maksure görülmez.
- **Fevkaniye:** Osmanlı camilerinde ana mekanın çevresinde yer alan galeri niteliğindeki katlara denir. Bunların bir kesimi “*Hünkâr Mahfili*” olarak kullanılabilirdiği gibi, kadınların namaz kılmasına da ayrılabilir. En üst tabaka kubbe eteğini izler. Burası ancak tek kişinin dolaşabileceği nitelikte bir şerittir. “*Fevkaniye*’lerin diğer bir ismi de “*Tabaka*”dır.
- **Mihrabiye:** Bazı camilerde son cemaat mahallinde namaz kılacaklara kibleyi yönünü göstermek üzere kible yönündeki duvarda bir yada iki tane küçük mihrap nişi bulunur. Bunlara “*mihrabiye*” adı verilir.
- **Minare:** Aslı Arapça“menara” olan ve “nur yeri/ışık yeri” manasına gelen bu kelime dilimize “*minare*” olarak geçmiştir. Ezan sesinin olabildiğince uzaklara ulaşmasını sağlamak için camilerin yanına mermer, tuğla veya ahşaptan inşa edilen ve müezzinin şerefesine çıkıp ezan okuduğu yüksek ve ince yapılı kulelere “minare” denir. Minare en alt kısmından başlamak üzere kürsü ve pabuç(küp)tan müteşekkil kaide, gövde, şerefe, petek, külâh ve alem ve kaide, küp, gövdeden geçip üst kapıya dolaştıran merdiven kısımlarından müteşekkilidir. İlk minare, Hz.Muaviye zamanında Mısır valisi olan Müslime tarafından Amr Camii’ne yaptırılmıştır. Merdivenlerle çıkılan ve bir ya da daha fazla şerefesi olan minareler, bir şehrin silüetini

oluşturan, göğe doğru yükselmiş tevhidin işareti olan bir şehadet parmağı gibi o şehirde Müslümanların yaşadığını ifade eden en önemli sembollerimizdendir. Nur'un hâleler halinde yayıldığı minarelerden yükselen ezan sesiyle birlikte günde beş defa Müslümanlar, ibadete, kurtuluşa, birlik ve dirliğe davet edilirler.

Osmanlı'da minare esaslı 7 kısımdan mürekkeptir;

1. Ekseriya dört köşe, kaide
2. Onun üstünde yukarıya doğru daralıp gövdeye geçişi sağlayan küp
3. Yuvarlak veya köşeli gövde
4. Çıkıntılı şerefe
5. Petek
6. Külâh
7. Kaide, küp, gövdeden geçip üst kapıya dolaştıran merdiven

Kaval Minare: Spiral biçimli merdivenlerin basamakları merkezi bir sütunla değil de, çeperler tarafından taşınan bir Osmanlı minaresi türüdür. Diğer minarelerde basamaklar hem çeper duvarları, hem de ortadaki düşey ögeyle taşınmaktadır. Kaval Minare türüne genelde küçük cami ve mescitlerde rastlanır.

Alem: Minare, kubbe vb. elemanların tepesine yerleştirilen madenden yapılmış ay, ay yıldız veya lale şeklinde süslü tepeliklere denir. Alemlerin çeşitli bölümlerine hilal, küçük küp, boyun, armut, bilezik, büyük küp, kova gibi adlar verilir. Alemler genellikle bakırdan içi boş olarak yapılırlar ve üzerlerine altın yaldız sürülür. Alemler, estetik kaygının yanı sıra yapısal bir zorunluluğun da sonucu olup, kurşun levhaların birleşme noktasını örterler.

Şadırvan: Genellikle cami revaklı avlusunun ortasında bulunan ve abdest almak için etrafında muslukların sıralandığı su haznesine “şadırvan” denir. Ortasında yüksekçe bir yerden şarılı ile bol su akan havuz veya çevresi musluklu duvarlarla çevrilmiş abdest alma yapısıdır. Şadırvanların camilerin iç avlularına yapılan üstü açık veya kapalı şekilleri vardır. Şadırvan sadece beden temizlenmesini değil, ibadet öncesinde ruhun arınmasını ve huzura kavuşmasını da simgeler. Üstü çadır şeklinde bir dam veya bir ahşap kubbe ile örtülü yüksek mermer bir havuz olup, içinde bir fıskiye veya lüleden akan sular toplanarak dış tarafında sıra ile takılmış musluklardan akar. Harem/İç avlu / Revaklı avlunun merkezinde yer alan ve caminin mimari üslubuyla bütünlük arzedecek şekilde inşaa edilmişlerdir. Şadırvanların sütunlar üzerine oturtulan geniş saçaklı çatıları bulunmaktadır. Musluklarının önünde sıralanmış ahşaptan sabit oturaklar ve ayak koyacak taşlar yer alır. Musluktan akan suyun, sıçramaması için derin olarak yapılmış su olukları bulunur. Bazı şadırvanlarda kuşların suyu kirletmemesi için hazne denilen yüksek havuzun üstü tel kafesle örtülmüştür. Şadırvanlar genellikle yuvarlak veya çok köşeli olduğu gibi kare veya dikdörtgen şeklinde olanları da vardır.

Mükebbire: Ezan okunacak veya tekbir getirilecek yer manasına gelir. Caminin son cemaat yerinde namaz kılanlara, içerideki imamın tekbirlerini tekrar ederek cemaatin birlikte namaz kılabilmesini sağlamak için yüksekçe bir pencere içine ve dışarıya taşkın olarak inşa edilmiş balkon şeklinde çıkmadır ki, son cemaat müezzini imamın tekbirlerini buradan tekrar ederek dışardaki duymayan cemaate iletirler.

Muvakkithane: Çoğunlukla büyük camilerin yanında yapılan, içinde ezan saatlerinin saptanması için gerekli alet ve saatler bulunan küçük binadır. Rasathanelerin mirasçıları olan muvakkithaneler, gökyüzü gözlenerek zamanın ayarlandığı, uğurlu gün ve ayların belirlendiği, namaz vakitlerinin tayin edildiği, astronomi, matematik gibi derslerin verildiği yerlerdi. Bu mekânların aslı fonksiyonu namaz vakitlerini belirlemek, zamanı taksimlere ayırmak, uğurlu günleri hesaplamaktı. Yalnızca saray erkânı ve zenginlerin evinde bulunan mekanik saatlerden sonra ise vakti halka bildirmektir. Muvakkithanelerde tüm bu görevleri

yerine getirene ise ‘muvakkit’ denirdi. Muvakkitler, kapsamlı bir medrese eğitiminden geçer, astronomi, fizik, matematik gibi fenni ilimlere öğrenci yetiştirip kitap yazacak kadar vâkıf olur, saat yapar/tamir eder, takvim hazırlardı. Muvakkithaneler, özellikle saat kulelerinin yaygınlaşmasından sonra kullanılmaz olmuşlardır.

Musallâ/Namazgâh : Lugatte "seccade, namaz yeri" anlamına gelen musallâ, dinî bir kavram olarak, daha çok bayram, cuma ve cenaze namazları için hazırlanan, genellikle mezarlık civarında olan, kible tarafında mihrap veya bunun yerine dikili bir taş bulunan, üstü açık mescide verilen isimdir. Musallâ namazın edâsı konusunda mescit hükmündedir. Bayram namazları için hazırlanan musallâya ülkemizde namazgâh da denmektedir.

Musalla Taşı: Camilerin yanında, üzerine cenaze konulan ve önünde cenaze namazı kılınan masa biçimindeki taş sekiye denir. Musalla Taşı, Osmanlı camilerinde genelde caminin sağında yer alır.

Hazîre: Külliye, cami, mescit, tekke gibi dini yapıların avlularında çoğu zaman kible tarafına yer alan, etrafı duvar veya parmaklıkla çevrili mezarlıklara verilen isim olup, hazîreler birkaç mezardan oluşabildiği gibi birkaç yüz mezarı barındıranları da vardır. Hazîrelerin ilk çekirdeğini bitişiginde bulunan binayı yaptırmanın veya o bina ile bağı olan şahısların mezarları oluşturur.

Revzen (revzen-i menkuş) : Bir çeşit alçı penceredir. Camilerde genellikle pencerelerin iç ve dış yüzlerine birer revzen yerleştirilir. Bunlardan içeriye yapılan nakışlı ve renkli camlarla süslü olanlarına “içlik”, normal camlı olan dıştakine ise “dışlık” adı verilir. Nakışlı süslü pencere anlamına gelen “revzen-i menkuş”un günümüzdeki kullanımı ise “vitray”olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok cami, saray ve evlerde dış duvarlardaki alt sıra pencerelerin üstünde yer alan, renkli camlar ile bezenmiş pencerelerdir. Avrupa ve Bizans vitraylarında kullanılan teknik ile Osmanlı revzen-i menkuş tekniği birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Bizans vitraylarında geometrik biçimlerde kesilmiş küçük cam levhalar boyalarla renklendirilerek bazen de değişik desenlerle bezenerek ahşap, pişmiş toprak, taş veya kurşun kasnak içerisine yerleştirilerek uygulanmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait nakışlı pencereler, alçı şebekeler içerisine yerleştirilerek binalara uygulanmıştır. Binalarda duvar kalınlığı kullanılarak pencere boşluklarına yerleştirilen revzenler hem içte hem de dış yüzeyde olmak üzere “ikili vitray” kullanılarak uygulanmıştır. “Dışlık” diye adlandırılan alçı çerçeve içerisine saydam renksiz camların geometrik, yuvarlak ve filgözü şekillerinde kesilerek alçı şebeke üzerine yerleştirilerek imal edilmiştir. Yapıların dışına yerleştirilen bu vitrayların sadeliğinin tam tersine iç pencerede yer alan “içlik”ler camın envai çeşit renkleri ile aydınlanan mekânı bir renk cümbüşüne dönüştürmektedir. İç mekanda kullanılan nakışlı pencerelerde renkli camlar içlikler, “revzen çatması” diye tabir edilen alçıdan yapılmış dekoratif şebekelerin içerisine yerleştirilerek pencere boşluğunun iç kısmına monte edilmiştir. Bu renkli camlardan oluşan “iç vitray” günün her saatinde değişen gün ışığı ile mimari yapıyı müminler için apayrı bir ibadet ortamına hazırlamaktadır. Bu abidevi ibadethanelerde Allah’ın katına çıkmaya hazırlanan Müslümanlara cennet tasavvuru bir ortam hazırlanmaktadır.

İtikâf Mahalli: Lugatte, bir şey'e devam etmek, bir şey'i bekleyip durmak mânasına gelen “İtikâf” Fıkıhta erkeklerin bir mescidde ibadet niyetiyle ve belirli kurallara uyarak inzivaya çekilmesi demektir. Kadınlar evlerinde bu ibadet için ayrılmış bir mekânda itikâf yapabilirler. Mescit ya da camide itikâf yapmak için ayrılan bölüme “itikâf mahalli” adı verilmektedir. Bu mahal bir oda olabileceği gibi, caminin ibadet mahallinde cemaatin ibadetine mani olmayacak herehangi bir yer de olabilse de uygun olanı camilerde itikâf odalarının ayrılmasıdır. İtikâf yapmak isteyen kişi, itikâf niyetiyle mescid veya mescid hükmündeki bir yerde kalmaya başlayarak itikâfa girmiş olur. Vaktini namaz, Kur’ân tilâveti, dua, zikir ve tefekkür gibi ibadet ve taatlarla veya dinî bilgi ve kültürünü artıracak sohbet ve okumalarla değerlendirir. Doğal

ihtiyaçlarını gidermek için mescidi meşgul etmeyecek ve kirletmeyecek şeyleri mescide getirebilir. Mescidde yer, içer ve orada istirahat eder. Mescidin içinde giderilmesi mümkün olmayan zarurî ve doğal ihtiyaçları için dışarı çıkabilir. Ancak ihtiyacını giderdikten sonra hemen itikâf mahalline geri döner. Hadis kaynakları Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretten sonra her yıl ramazanın son on gününde itikâfa çekildiğini, hanımlarının da genelde Resûl-i Ekrem'le birlikte itikâf yaptığını nakleder (Buhârî, "İ'tikâf", 3; Müslim, "Hayz", 6; Tirmizî, "Savm", 80).

- **Şebeke:** Camilerde mahfil, merdiven ve maksurelerde ahşap ya da mermerden yapılan geometrik motiflerle süslü bir çerçeve içinde pano şeklindeki kafes parmaklık ...
- **Dikka:** Mihrap ile aynı hatta bulunan ve müezzinler grubunun imam ile uyum içinde ezanı birlikte okurken bir arada buldukları platformdur.
- **Kubbe :** Arapça kökenli olan kubbe, binaların üzerlerini örtmek için kullanılan mimari bir örtü sistemidir. Daire veya dörtgen formlu binaların üzerini örtmekte kullanılan kubbe, genellikle dini mimaride kullanılmakla beraber, sivil ve askeri binalarda da yer almaktadır. Kubbe inşasında başlıca iki metod vardır. Birincisi, kubbeyi ağırlıksız kabul edilerek yuvarlak plan şeması üstünde kürevi bir çatı olarak uygulamak, ikincisi, kubbeyi abanma ve destek hesaplarını da içine alarak gerçek mimari kaideleri içinde ele almaktır. Bu uygulamada önemli olan kareden daireye geçişte meydana gelen boşlukların doldurulmasıdır. Bu boşluklar, "*tromplar*" (küçükyarımküre), "*pandantifler* (konkavüçgen) veya "*Türk üçgenleri*" denilen geometrik elemanlarla doldurulur. Kubbe mimarisi ilk olarak Mezopotamya'da görülür. M.Ö. 16 ve 13. asırlarda Ege bölgesindeki binalarda yer almaya başlayan kubbe, M.Ö. 1. asırda Roma mimarisinde bir unsur olarak kullanılmaya başlanan. kubbeler mimariye yenilik getirmedir. Zamanla Bizans mimarisine kayan Roma sanatı, buna da daha rasyonel çözümler getirememiştir. Kubbe mimarisinde zirveye Osmanlı mimarları ulaşmıştır ve neoklasik dönem mimarisinde bile bu zirvenin üzerine çıkılamamıştır. Kubbenin yapılmasındaki ideal olan mekan bütünlüğünü temin etmekle, mimarideki son şeklini Osmanlı mimarları vermiştir. Abanma ve taşımadaki problemlere rasyonel çözümleri de Osmanlı mimarisi getirmiştir. Türk mimarisi, ana mekanda geometrik ve köşeli, üst yapıda kubbeye uygun olarak dairevi ve kürevi biçimleri anlayış içinde tatbik etmiş mekan içindeki dayanakları görünür hale getirdiği gibi dış payanda sistemi ile kubbe ağırlığını toprağa kadar götüren kademeli teşkilatı gerçekleştirmiştir. Osmanlı medeniyetinin merkezîyetçi dünya görüşüne uygun olarak, bu düşünce tarzı mimari karakterde de hakim hale getirilmiştir.
- **Ana Kubbe:** Camilerde fil ayakları ya da ana duvar üzerindeki kasağa oturtulmuş kubbeye denir. Ana kubbenin bir diğer ismi de "*Orta Kubbe*"dir.
- **Kubbe Kasağı:** Bir kubbeyi taşıyan, daire, kare, yada çokgen planlı kaideye denir. Kubbe Kasağı'na "*kubbe bileziği*" adı da verilir.
- **Ağırlık Kulesi:** Geniş açıklıklı kubbelerin yatay yüklerle yanlara doğru açılmasını önlemek amacıyla kubbeyi taşıyan ayaklara üstten eklenen ek yükü oluşturan mimari öge. Ağırlık kulesi, büyük Osmanlı camilerinin önemli parçalarından biridir. Kubbeyle örtülü, taştan örülmüş, silindir yada çokgen tabanlı prizma biçimindedir.
- **Uçan Payanda:** Osmanlı camilerinde ve Gotik kiliselerde, kubbe ve çatı ağırlığının itkisini ana duvarlara aktarmak için kubbe kasağı yada çatı çevresi ile dayanma ayakları arasına konulmuş destek kemerine denir. Uçan Payanda'nın diğer bir ismi de "payanda kemer" ya da "tak payanda"dır.
- **Revak :** Üstü örtülü, önü açık galeri ya da kemer altlarına denir. Revakların genellikle ön yüzü kemerli ve açık, arkası duvarlı, üstü tonoz, kubbe veya düz tavanla örtülüdür. Sırtı bağlı bulunduğu binaya dayalı,

ön cephesi açık, üstü örtülü ve örtüsüz sütunlarla yada payelerle taşınan mekanın adı olan “revak” aynı zamanda yapının çeşitli bölümlerini birbirine bağlayan veya bir geniş mekanı oluşturan koridora benzer, sıra sütunlu üzeri bir saçak ile kapalı dar ve uzun bölümdür. Antik Yunan şehirlerinde kullanılmış olan stoalara benzer bir formdur. Revak, bölümler, elemanları birleştiren mekandır, geçişi sembolize eder ve arkasında yatan gerçek de en yüksek mertebeye gelmekle ilgilidir. Revağın sembolik etkisi, aşağıda olan ile yukarıda olanı üzerindeki saçak örtüsü ile ayırması ve yan duvarlarıyla yeryüzünde bir noktaya doğru yönelmenin belirlenmesidir. İşlevsel olarak, altında bulunan insanları güneşin sıcağından koruması İslam Kültürü’nün hakim olduğu sıcak çöl iklimlerinde revakları vazgeçilmez bir eleman haline getirmiştir. Türk mimarisinde revaklar cami girişlerinde estetik amaçlı kullanılırken, caminin kalabalıktan taşıdığı zamanlarda namaz kılanların yağmurdan, kardan ya da güneşten korunmasını da temin eder. Antik Yunan ve Roma kentlerinde kamu binalarına ve tapınaklara girişte sıklıkla rastlanan revaklar, Doğu Roma İmparatorluğu ile kültürel ilişki sonucu Arap-Fars kültürüne oradan da Selçuklu Devleti döneminde Türk mimarisine geçen ve Anadolu Beylikleri döneminde giderek yaygınlaşan bir mimari öge olmuştur.

- **Sertak:** Revak kemerinin kapıya rastlayan orta bölümü daha geniş ve kemeri de daha yüksek olur ki, buna sertak denir.
- **Kemer :** Kemer (Farsça: کمر ,kamar), mimarlıkta iki sütun veya ayağı birbirine üstten yarım çember, basık eğri, yonca yaprağı vb. biçimlerde bağlayan ve üzerine gelen duvar ağırlıklarını, iki yanındaki ayaklara bindiren tonoz bağlantıdır. Kemerler ilk olarak MÖ 2. binyılda Mezopotamya mimarisinde görülmüş, sistematik kullanımı ise bu tekniği çeşitli mimari yapılara ilk kez uygulayan Romalılarla başlamıştır. Yükü yukarıdan aşağıyaiki yönde aktaran taşıyıcı mimari eleman. Duvar yüzeylerinde veya kapı, pencere gibi açıklıkların üstünde yer alan ve çok defa eğri profiller veren kemerler bir yay biçiminde olup yarım daire, basık, sivri veya dilimli olabilmektedir. Bölge, devir, yapı tipi ve kültürle göre değişen kemer şekilleri bir mimarlık üslûbunun kimlik kazanmasında genellikle temel bir rol oynar. Her durumda strüktür değeri taşıyan bir kemer, taşıyıcı unsurla örtücü unsurlar arasında yer alan geçiş kısmını teşkil eder. Bazan düz cepheleri hareketlendirmek üzere tamamen tezyini bir değer taşıyan sağır kemerler de kullanılmaktadır. Çok sayıdaki kerpiç veya taş bloklarının birbirine dayanarak kemer kavsini tamamlamasıyla ilk gerçek kemerin temel prensibi ortaya çıkmış olur. Bu prensip esas olmak üzere kemerin teşkil ettiği dönüş hareketini oluşturan yayların sayısı, çapları ve bunların dönüş doğrultuları zaman zaman değiştirilerek zengin biçimler elde edilmiştir. Bazan yarım daire, basık veya elips şekiller, bazan da sivri veya dilimli formlar kullanılarak sayısız tipler üretilmiştir. Böylece ana prensibin bulunmasıyla birlikte çeşitlemeler yapılmaya başlanmış, moda akımlar ve üslûplara göre bazı tipler zaman zaman daha yaygın hale gelmiştir. İslâm mimarisinde kemer hemen her tür yapıda geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Kubbe ve tonoz sisteminde olduğu gibi prizmatik kapı ve pencere söve-lerinin kavisli bir kuşakla örtülmesi hem yapılarının iskeleti bakımından gerekliydi hem de estetik bir tamamlayıcıydı. Tuğla ve taş mimaride açıklık vermeyen cephelerde bile hafifçe girinti yapan tezyinî bir Edirne'deki Üç Serefeli Cami'nin pencere alınlığı üzerinde bulunan kemerle hareket kazandırılmaya çalışılmıştır. "Sağır kemer" denilen bu uygulama özellikle kümbet cephelerinde yer alır. Çok defa dikdörtgen pencerelerin üzerinde yer alan kemerler sayesinde duvar örgüsünün ağırlığı pencere üzerindeki üst söve ortasına binmeyip iki kenara aktarılır. İçi örülerek doldurulan bu kemere "boşaltma kemeri" veya "hafifletme kemeri" (tahfif) adı verilir. İslâm mimarisinde en büyük ölçülü kemer uygulamaları Osmanlı camilerinin ana mekânını belirleyen iskelet yapısında yer alır. Dört, altı veya sekiz ayağı birbirine bağlayan bu kemerler, üstte pandantif ve kubbe ile destek aralarındaki perde duvar sebebiyle kolayca farkedilmeyen unsurlardır. Bu kuruluşun esasını belirleyen büyük kemerlerin ayak araları bir perde duvarıyla kapatılmakta, birkaç sıra halinde bu duvara açılan filgözü veya revzenli pencere ile yüzey hareketlendirilmekte, böylece iç mekâna ışık sağlanmaktadır.
- **Bursa Kemeri :** Osmanlı mimarisinde sık rastlanan ve "*Bursa kemeri*" adı verilen kemer türü ise esasını eski ahşap yapılardan almıştır. Ahşap yapılarda iki dikmenin üstüne binen yatay kirişi takviye eden iki

paraçol(paraçol/destek payandası) zamanla taş mimaride bir biçim olarak kullanılmış ve buna Türk mimarisinde “*Bursa kemeri*” adı verilmiştir.

- **Baldaken:** Bir mekânı sınırlayan, duvarlardan bağımsız, zengin geçişler içeren örtü ve örtü taşıyıcı sistemine verilen addır.
- **Paye :** örülerek yapılmış, olup bir sütun gibi çalışan taşıyıcı yapı elemanı, ayaklar serbest ya da bir duvara bitişik olarak yapılırlar ve genellikle duvar gibi örülürler.
- **Fil ayağı/Pilpaye/Filpaye:** Osmanlıda büyük camilerin ana kubbesini taşıyan ve taş yapılarda görülen çok yüksek ve kâgir ayaklara “*fil ayağı*” denir. Fil Ayağı’na “*Filpaye*” ya da “*Pilpaye*” adı da verilir. Osmanlıda filayaklarının yatay kesiti çoğunlukla dörtgen ya da çokgendir. Kimi camilerde kible yönündeki iki fil ayağının en üst kısımlarında bulunan yuvarlak iki pencere de “*fil gözü*” diye adlandırılır.
- **Gergi Çubuğu:** Kemerlerde oluşan yatay itme kuvvetinin, kemeri taşıyan ayaklarda dengeyi bozucu kuvvet oluşturmasını engellemek amacıyla, üzengiden üzengiye yapılan çelik elemana denir.
- **Kible Duvarı:** Camilerde mihrabın bulunduğu, kible yönüne bakan duvara denir.Kible duvarının diğer bir ismi de “*mihrap duvarı*”dır.
- **Askı Topu:** Camilerde kubbelerden aşağıya süs olarak sarkan zincirler ve kandilliklerle veya yumurta biçiminde, ucu püsküllü çini veya ahşap toplara verilen addır. Askı topuna “*Süs askısı*”adı da verilir.
- **Taçkapı/Portal:** Cami, kervansaray ve medrese ana girişinde yer alan, zengin biçimde süslenmiş anıtsal giriş kapısına “*taçkapı*” denir.
- **Mukarnas:** Yan yana ve üst üste gelen prizmatik öğelerin derece derece taşmalar yapacak biçimde, kullanıldıkları yere ve amaca uygun bir düzen geliştirerek dizilmeleriyle oluşan, islam sanatına özgü üç boyutlu bezeme tekniğidir. İslam mimarlığında tonoz ve kubbelerin bezenmesinde, sütun başlıklarında duvarla örtü arasında geçişi sağlayan yüzeylerde kullanılmıştır.